

ชีวิตของผู้คนบนเส้นเขตแดนเขาพระวิหาร

ศิลปวัฒนธรรม
SERIES
ฉบับพิเศษ

ประวัติศาสตร์ ผู้คนบนเส้น ขั้วพระมแดน เขาพระวิหาร

พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประวัติศาสตร์ผู้คน
บนเส้นพรมแดนเขาพระวิหาร

ตัวอย่าง

ประวัติศาสตร์ผู้คน บนเส้นพรมแดนเขาพระวิหาร

พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์

ตัวอย่าง

ราคา ๒๕๐ บาท

ภาพจากปก

ขบวนพ่อค้าเร่เดินเท้าขนส่งสินค้า
สมัยรัชกาลที่ ๕

ตัว
ฉบับพิเศษ

ประวัติศาสตร์ผู้คน บนเส้นทางพรมแดนเขาพระวิหาร

• พิพัฒนา กระแจะจันทร์

พิมพ์ครั้งแรก : กันยายน ๒๕๕๖

ราคา ๒๖๐ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

พิพัฒนา กระแจะจันทร์.

ประวัติศาสตร์ผู้คน บนเส้นทางพรมแดนเขาพระวิหาร.

กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๖.

๓๑๒ หน้า : ภาพประกอบ.

๑. ไทย--ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ--กัมพูชา--

พรมแดนเขาพระวิหาร--ความเป็นอยู่และประเพณี--ประวัติ

I. ชื่อเรื่อง

929.79

ISBN 978 - 974 - 02 - 1192 - 1

สำนักพิมพ์มติชน

- ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคะนาท, สุพจน์ แจ็งเจ็ว, นงนุช สิงหนเดชะ
- ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : กิตติวรรณ เทิงวิเศษ
- รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์
- บรรณาธิการบริหาร : สุลักษณ์ บุญปาน
- บรรณาธิการสำนักพิมพ์ : พัลลภ สามสี
- หัวหน้ากองบรรณาธิการ : อพิสิทธิ์ อีระจากรวรรณ
- พิสูจน์อักษร : ณรงค์ พึ่งบุญญา
- ศิลปกรรม/ออกแบบปก : มนต์สวาท วิจิตรยุทธศาสตร์
- ประชาสัมพันธ์ : ชัชฎา สกฤณา

บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) : ๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล

ประชาชนิเวณศน์ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๑๓๓๕

โทรสาร ๐-๒๕๔๙-๕๘๑๘

แม่พิมพ์สี-ขาวดำ : กองพิมพ์สี บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน)

๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณศน์ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ

๑๐๙๐๐ โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๒๔๐๐-๒๔๐๒

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด ๒๗/๑ หมู่ ๕ ถนนสุขาประชา

สรรค ๒ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด นนทบุรี ๑๑๑๒๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๔-๒๑๓๓, ๐-๒๕๔๒-๐๕๙๖

โทรสาร ๐-๒๕๔๒-๐๕๙๗

จัดจำหน่ายโดย : บริษัท งานดี จำกัด (ในเครือมติชน) ๑๒ ถนน

เทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณศน์ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๐, ๓๓๕๑

โทรสาร ๐-๒๕๙๑-๙๐๑๒

Matchon Publishing House a division of Matchon Public Co., Ltd.

12 Tetsabannarueman Rd, Prachanivate 1, Chatuchak, Bangkok 10900

Thailand

หนังสือเล่มนี้พิมพ์ด้วยหมึก
ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
เพื่อปกป้องธรรมชาติ
และสุขภาพของผู้อ่าน

คำนำ	(๗)
ทบทวนแนวคิดที่ว่าด้วยพรมแดน	๒
- ความนำ	๔
- นิยามศัพท์	๖
- พรมแดนจากรัฐโบราณสู่เขตแดนของชาติสมัยใหม่	๘
- พื้นที่ และการนิยามอัตลักษณ์ของผู้คน	๑๔
- ผู้คนในมิติของการเดินทางข้ามพรมแดนรัฐชาติ	๒๓
ชีวประวัติหมู่บ้านบริเวณเส้นพรมแดน ปราสาทพระวิหาร	๓๒
- ประวัติศาสตร์ชุมชนและผู้คน บนเส้นทางจากตัวเมืองกันทรลักษณ์ถึงปราสาทพระวิหาร	๓๕
- ประวัติศาสตร์หมู่บ้านในพื้นที่ชายแดน บริเวณปราสาทพระวิหาร	๔๕
- หมู่บ้านพรมแดนไทย-กัมพูชาอายุ ๑๐๐ กว่าปี	๙๗
เส้นทางและการค้าข้ามพรมแดนจากเมืองกันทรลักษณ์ สู่เมืองจอมกระสานต์	๑๐๖
- เส้นทางการค้าชายแดนเปลี่ยนข้ามพรมแดน	๑๐๘
- สินค้าและการค้าข้ามพรมแดนในอดีต	๑๑๙

(๖) ประวัติศาสตร์ผู้คน
บนเส้นพรมแดนเขาพระวิหาร

- การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างหมู่บ้านและท้องถิ่น ๑๓๐
- ชาวเขมรพ่อค้าข้ามพรมแดน ๑๔๕

ชาวไทยอีสานกับการเปลี่ยนแปลงวิถีการเกษตรของชาวเขมร ๑๔๒

- วิถีการล่าสัตว์หาของป่า ๑๔๕
- จากเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมสู่การเกษตรเชิงพาณิชย์ ๑๔๗
- พรมแดนกับการค้าขาย ๑๗๐

การรับรู้และการเปลี่ยนความหมายของพรมแดน
และประวัติศาสตร์ว่าด้วยชีวิต ๑๗๔

- พรมแดนธรรมชาติและพรมแดนแบบจารีต :
การแบ่งเขตพื้นที่เขมรสูงกับเขมรต่ำ ๑๗๗
- เหตุการณ์ในพื้นที่ชายแดนและปราสาทพระวิหาร
กับการก่อรูปของพรมแดนรัฐชาติสมัยใหม่ ๑๙๓
- เส้นพรมแดนไทย-กัมพูชาที่ปรับเปลี่ยนไป ๒๔๖
- รัฐชาติ ชาติพันธุ์ มรดกโลก ๒๕๐
- ปราสาทพระวิหารในมุมมองคนท้องถิ่น ๒๕๙

สรุป ๒๗๖

- ประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านในพื้นที่พรมแดนบริเวณ
ปราสาทพระวิหาร ๒๗๘
- การค้าข้ามพรมแดนกับการเกษตรกรรม ๒๘๐
- รูปแบบและความหมายของพรมแดนไทย-กัมพูชา
บริเวณปราสาทพระวิหาร ๒๘๒

รายการอ้างอิง ๒๘๗

ไม่ผิดนักถ้าจะกล่าวว่า ในขณะที่ความรู้เกี่ยวกับการเกิดขึ้นของเส้นพรมแดนบริเวณปราสาทพระวิหารและคิปราสาทพระวิหารเป็นเรื่องที่สังคมรับรู้กันมากที่สุด แต่ในทางตรงกันข้าม เรื่องของคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชายแดนบริเวณปราสาทพระวิหารและที่อื่นๆ กลับเป็นเรื่องที่สังคมมีความรู้้อย่างจำกัด ทำให้มีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกลุ่มชนในพื้นที่ชายแดน และมองด้วยสายตาไม่ไว้วางใจ ขาดความเข้าใจถึงการปรับตัวต่อรูปแบบและความหมายของเส้นพรมแดนที่มีการเปลี่ยนแปลงในหลายช่วงเวลา ที่สำคัญคือ ทำให้เรามองข้ามความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มหนึ่งกับชนอีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่ตรงข้ามเส้นพรมแดนบางๆ ที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา แต่เส้นบางๆ นี้เองที่ปิดกั้นความรู้ไว้อีกมากมาย และยังสร้างทัศนยะของความไม่เป็นมิตรต่อกันให้เกิดขึ้นอีกด้วย

เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้เกิดเหตุการณ์การปะทะกันของทหารไทยกับทหารเขมรขึ้น สำนักข่าวช่องหนึ่งได้สัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษและสุรินทร์ว่าได้รับผลกระทบอะไรบ้าง ชาวบ้านคนหนึ่งได้สุรินทร์ได้แสดงทัศนยะว่า เป็นเหตุการณ์ที่คุ้นชินของคนในพื้นที่พรมแดน เหตุการณ์นี้ยังไม่รุนแรงเมื่อเทียบกับในสมัยเขมรแดงที่มีชาวกัมพูชาอพยพหนีตายเข้ามาเป็นจำนวนมาก แต่ตอนนั้นเองก็ได้เป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ของชาวเขมรในไทยกับชาวเขมรในกัมพูชาที่อพยพมาพักพิงชั่วคราว หลังจากสงครามสงบชาวเขมรในไทยมักเดินทางไปทอดกฐินในวัดเขมร หรือเดินทางข้ามพรมแดนไปเยี่ยมเยียนกันอยู่เสมอ กระทั่งในปัจจุบันหากมีเหตุการณ์ใดที่สื่อเค้าว่าจะเกิดความรุนแรงขึ้น ชาวเขมรกัมพูชาก็มักจะโทรศัพท์มาเตือนให้ชาวบ้านรู้ตัวกันด้วย

หลังจากฟังข่าวข้างต้น ผู้เขียนได้ตั้งคำถามหลายคำถามไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิตอยู่ใกล้กับเส้นพรมแดนระหว่างประเทศที่มีปัญหา มาตลอดเกือบกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา นั้นมีลักษณะอย่างไร อะไร เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเดินทางและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในเขต ประเทศไทยกับกัมพูชา และที่สำคัญในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ได้มีการ เดินทางขบวนประท้วงการยื่นขอปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกของกัมพูชา กลุ่มผู้เดินทางขบวนประท้วงได้มีการกล่าวหาชาวบ้านภูมิจรอลว่าเป็นชาว เขมรอพยพบ้างหรือรุนแรงถึงขั้นขายชาติ

ทั้งหมดนั้นยิ่งทำให้ผู้เขียนสงสัยถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่ม คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พรมแดนไทย-กัมพูชา โดยเฉพาะในพื้นที่ปราสาท พระวิหาร อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยตั้งคำถามอย่างง่ายๆ ว่าผู้เขียนต้องการเข้าใจถึงการใช้ชีวิตของกลุ่มคนต่างๆ ที่มีทั้งชาวเขมร ชาวไทย และไทยอีสานที่อาศัยอยู่บริเวณพรมแดนใกล้ปราสาทพระวิหาร ว่า พวกเขามีการปรับตัวอย่างไรกับรูปแบบและความหมายของพรมแดน ที่มีมีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา การตั้งคำถามข้างต้นนอกจาก จะช่วยให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณ นั้นแล้ว ในขณะเดียวกันยังช่วยให้เข้าใจปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างๆ ในพื้นที่ได้ดียิ่งขึ้น และรับรู้ถึงมุมมองในการนิยามความหมายของ พรมแดนจากรัฐจารีตมาสู่รัฐชาติสมัยใหม่อีกทางหนึ่งด้วย

ดังนั้น หนังสือเล่มนี้ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์คดีปราสาท พระวิหารเป็นประเด็นหลัก เพราะเป็นเรื่องที่มีการเขียนถึงและทำงาน วิจัยเป็นจำนวนมากทั้งในทางกฎหมาย รัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และ สังคมวิทยา แต่งานเกือบทั้งหมดที่ล้วนแล้วแต่เป็นการศึกษาจากมุมมองของรัฐบาล จากกรอบคิดเกี่ยวกับรัฐชาติบ้าง ชาตินิยมบ้าง แต่ งานศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนที่ว่าด้วยการปรับตัวของกลุ่ม คนในพื้นที่ปราสาทพระวิหารว่ามีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และความหมายของเส้นพรมแดนในแต่ละช่วงเวลานั้นยังเป็นงาน เขียนที่ยังไม่มีการศึกษากันอย่างจริงจัง ทำให้เราแทบมองไม่เห็น “ชีวิต”

ของคนที่ต้องอาศัยอยู่บนเส้นพรมแดนแห่งความขัดแย้งนี้ ในนัยก็คือ ผู้เขียนหวังว่าการรับรู้และเข้าใจในประเด็นของชีวิตคนมากขึ้นนี้จะช่วยให้สังคมและกลุ่มคนที่มีรัฐชาติแบบอุดมคติตระหนักมากขึ้นถึงผลกระทบที่มีต่อคนในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา

จากที่กล่าวมาหนังสือเล่มนี้มีประเด็นศึกษาหลักที่ประการแรก คือ การอธิบายถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาโดยเน้นไปที่ชุมชนหมู่บ้านบริเวณปราสาทพระวิหารและใกล้เคียงตั้งแต่เมื่อประมาณ ๑๕๐ กว่าปีก่อนจนถึงเหตุการณ์ที่เพิ่งผ่านไปเมื่อไม่นานมานี้

เรื่องที่สองคือ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและความหมายของพรมแดนไทย-กัมพูชากับการปรับตัวของกลุ่มคนและชุมชนบริเวณปราสาทพระวิหารและใกล้เคียง โดยการมองผ่านวิถีชีวิต การทำมาหากิน ทั้งการค้าข้ามพรมแดนและการทำเกษตรกรรม

เรื่องที่สามคือ ตลอดระยะเวลาที่เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบของพรมแดนจากรัฐจารีตมาสู่รัฐสมัยใหม่และเกิดเหตุการณ์ต่างๆ มากมายนั้น คนทั่วไปมักมองเส้นพรมแดนเพียงระนาบเดียวคือจากรัฐจารีตที่ไม่มีเส้นพรมแดนไปสู่รัฐสมัยใหม่ที่มีเส้นพรมแดนซึ่งประจวบจุดหนามที่กั้นเขตขีดแบ่งระหว่างไทย-กัมพูชา แต่ในการรับรู้ของคนในท้องถิ่นที่มีต่อ(เส้น)พรมแดนในแต่ละช่วงเวลานั้นพวกเขาได้มีการนิยามและปรับตัวกับนิยามนั้นอย่างไรบ้าง ซึ่งยังเป็นความรู้ที่ขาดหายไปพอควรกับการอธิบายความเป็นไปของเส้นพรมแดนไทย-กัมพูชาบริเวณปราสาทพระวิหาร

ด้วยการปรับเนื้อหาจากรายงานวิจัยให้เป็นหนังสือทำให้มีเนื้อหาบางส่วน ซึ่งประกอบด้วยที่มาและเหตุผลของการศึกษา วิถีชีวิต แนวทางในการทำงาน การกำหนดกรอบเวลา พื้นที่ และกลุ่มประชากร ต้องตัดออกไปบ้าง หรือบางส่วนยกไว้ในส่วนภาคผนวก เพราะเป็นข้อมูลที่ยืดยาวเกินไป ดังนั้น ในที่นี้จึงขอล่าวถึงไว้อย่างสั้นๆ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถกำหนดทิศทางได้ง่ายขึ้น กล่าวคือ

แนวทางในการศึกษาเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดย

(๑๐) ประวัติศาสตร์ผู้คน
บนเส้นพรมแดนเขาพระวิหาร

เน้นไปที่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรเป็นหลัก จึงอาจเรียกแนวทางการศึกษา
ว่าเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnohistory) ซึ่งให้ความสำคัญ
ต่อการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน การ
เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และระบบเศรษฐกิจ
หรือรูปแบบการค้าในแต่ละช่วงเวลา โดยเก็บข้อมูลทั้งจากการค้นคว้า
เอกสารทางประวัติศาสตร์และการสัมภาษณ์คนในท้องถิ่น

สาเหตุที่เลือกกลุ่มชาวเขมรเป็นหลัก เพราะเป็นประชากรดั้งเดิม
ในเขตเขาพระวิหารที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษใน
ปัจจุบัน จึงเป็นกลุ่มคนที่สามารถอธิบายข้อมูลได้หลายเรื่องไม่ว่าจะเป็น
ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้าน เรื่องเล่าต่างๆ ที่เกี่ยวกับคนภายนอก
ที่เดินทางเข้ามาที่ปราสาทพระวิหาร ระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมก่อนที่
จะเปลี่ยนแปลงมาสู่ปัจจุบัน และมุมมองที่มีต่อพรมแดน ฯ ดังนั้น จึง
ช่วยให้เราเห็นถึงประวัติศาสตร์ช่วงยาวที่ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงทั้ง
ชีวิตและพรมแดน แต่ในขณะเดียวกันผู้เขียนก็ไม่ลืมที่จะให้ความสำคัญ
ต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ได้แก่ ไทยอีสาน (ลาว) ไทยโคราช ไทยภาคกลาง
 เป็นต้น เพราะเป็นกลุ่มคนที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาว
เขมรหลายๆ เรื่องเช่นกัน รวมชาวบ้านที่สัมภาษณ์ไปทั้งหมด ๕๘ คน

หมู่บ้านที่เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เน้นไปที่หมู่บ้านที่อยู่บนเส้น
ทางจากตัวเมืองอำเภอกันทรลักษ์คือบ้านน้ำอ้อมไปยังหมู่บ้านชายแดน
บริเวณปราสาทพระวิหารคือบ้านภูมิขรอด และหมู่บ้านที่อยู่บนเส้นทาง
เครือข่ายหมู่บ้านชายแดนมายังตัวเมืองกันทรลักษ์เป็นหลัก หมู่บ้านที่
ลงพื้นที่ไปสัมภาษณ์มีทั้งหมด ๑๘ หมู่บ้าน ใน ๗ ตำบล จากหมู่บ้าน
ทั้งหมดที่มีในอำเภอกันทรลักษ์ ๒๗๖ หมู่บ้าน ๒๐ ตำบล ด้วยการ
ที่ให้ความสำคัญกับทั้งหมู่บ้านบริเวณปราสาทพระวิหารและอยู่ในเขต
เทือกเขาพนมดงรักในหนังสือเล่มนี้บางที่จะเรียกพื้นที่บริเวณชายแดน
ว่า “เขาพระวิหาร”

ด้วยประเด็นหลักของหนังสือเล่มนี้สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงรูป
แบบและความหมายของพรมแดน ทำให้กรอบเวลามีความสัมพันธ์กับ

เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เริ่มมีการกล่าวถึงพรมแดน ทำให้งานชิ้นนี้ กำหนดกรอบเวลาเริ่มต้นในการศึกษาเริ่มต้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ หรืออาจขยับเวลามีก่อนหน้านั้นบ้าง ในบางประเด็น และสัมพันธ์กับเรื่องเล่าที่มาจากความทรงจำของคนในท้องถิ่นที่มีทัศนคติต่อการนิยามความหมายของเส้นพรมแดน ทำให้หนังสือเล่มนี้หยุดกรอบเวลาหลักไว้ที่ทศวรรษ ๒๕๒๐-๒๕๓๐ แต่ก็มีส่วนประเด็นที่เขียนเลยลงมาถึงปัจจุบันด้วย ดังนั้น หนังสือเล่มนี้มีขอบเขตของระยะเวลาหลักอยู่ในช่วงเหตุการณ์ประมาณ ๑๕๐ ปีที่ผ่านมา

หนังสือเล่มนี้ปรับปรุงมาจากงานวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในพื้นที่พรมแดนไทย-กัมพูชาบริเวณปราสาทเขาพระวิหาร : ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับเส้นพรมแดน” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๓ แต่ค่าที่รายงานวิจัยเรื่องนี้จะเขียนเสร็จสมบูรณ์ก็ล่วงมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ด้วยเหตุการณ์หลายอย่างนับตั้งแต่ภาระงานของผู้เขียนเองในฐานะอาจารย์สอนหนังสือทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี การครุ่นคิดและทดลองเขียนงานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในแนวประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ การปรับตัวอุปสรรคและเนื้อหาของงานวิจัยหลายต่อหลายครั้งเพราะสมมติฐานหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไปเมื่อลงไปเก็บข้อมูลภาคสนามแล้วทำให้ต้องกลับมาคิดทบทวนใหม่หลายเรื่อง เหตุการณ์ปะทะกันในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาที่บางครั้งรุนแรงจนต้องหยุดการเก็บข้อมูลชั่วคราว และล่าสุดคือเหตุการณ์น้ำท่วมปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ที่ทำให้ตารางชีวิตทั้งหมดมีปัญหา ซึ่งกว่าจะแก้ไขงานได้แล้วเสร็จก็ล่วงมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ซึ่งศาลโลกต้องรื้อฟื้นตัดสินคดีปราสาทพระวิหารอีกครั้งหนึ่งต่อสายตาชาวโลกในเดือนตุลาคมที่จะถึงนี้

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตัวอย่าง

ประวัติศาสตร์ผู้คน
บนเส้นพรมแดนเขาพระวิหาร

ตัวอย่าง

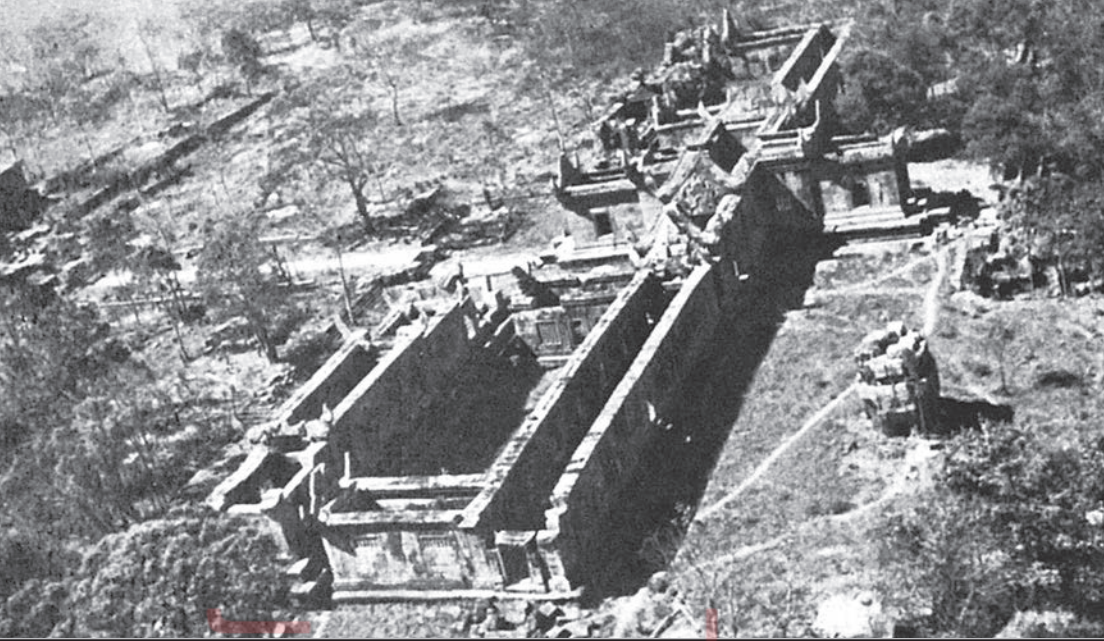

ทบทวนแนวคิด

ว่าด้วย

พรมแดน

ព្រះវិហារ

ความนำ

เท่าที่ผ่านมาการศึกษาเกี่ยวกับพรมแดนไทย-กัมพูชาส่วนใหญ่ มักมีลักษณะการพรรณนาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับพรมแดนเป็นหลัก และมองพรมแดนในมิติรัฐศาสตร์เท่านั้น ส่งผลให้การมองพรมแดน ขาดความยืดหยุ่น ด้วยเหตุนี้จึงขอทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับพรมแดน ในมิติต่างๆ

หากมองความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและพรมแดนในพื้นที่ ดังกล่าวผ่านมุมมองเชิงทฤษฎีที่อาจเรียกว่าเป็นการอธิบายอย่างง่าย ที่สุดและ/หรือจะเรียกว่าเหมารวมอย่างที่สุดแล้วคงมองว่าเขตแดน ของรัฐชาติสมัยใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ นั้นได้ แบ่งแยกผู้คนและตัดแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน คือ “เขมร” (Khmer) ซึ่งนิยามจากลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมและภาษาเป็นหลักนั้น ให้กลายเป็นกลุ่มคนที่สังกัดต่อรัฐชาติไทย หรือรัฐชาติกัมพูชา

ถึงความเป็นจริงจะเป็นเช่นนั้น แต่คำถามที่เกิดขึ้นตามมา คือว่าเราจะอธิบายเรื่องของพรมแดนที่ว่าได้ง่ายๆ อย่างนี้ได้หรือไม่ เพราะจะสัมพันธ์กับกรณีข้อพิพาทชายแดนระหว่างไทยและกัมพูชา ว่าใครควรมีสิทธิชอบธรรมเหนือปราสาทพระวิหาร ซึ่งก่อให้เกิดข้อ ครหาที่ตามมาอยู่หลายระลอกต่อชุมชนชายแดนบริเวณดังกล่าวว่า เป็นกลุ่มที่มีจิตใจโอนเอียงไปเข้าข้างกับกัมพูชาด้วยเห็นว่าเป็นกลุ่ม

ชาติพันธุ์เดียวกัน^๑

ปรากฏการณ์ดังกล่าวยิ่งเป็นการสร้างข้อกังขาให้กับผู้เขียนถึงประเด็นที่เขตแดนในรัฐชาติสมัยใหม่เข้ามามีผลต่อการนิยามของความ เป็นชาติพันธุ์ งานเขียนชิ้นนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาการรับรู้อดีตและการนิยามตนเองของกลุ่มคนบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา โดยเฉพาะชุมชนชาวเขมรที่อยู่ใกล้เคียงกับปราสาทพระวิหารผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า และประวัติศาสตร์ของชุมชน ซึ่งในการลงพื้นที่พบว่าการจะอธิบายปรากฏการณ์และการรับรู้ของชุมชนให้สามารถมีมุมมองรอบด้านและลึกซึ้งได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยวิธีวิทยาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพรมแดนและชาติพันธุ์อยู่พอสมควร อันเป็นที่มาของการทบทวนแนวคิดในบทแรกนี้

ผู้เขียนมุ่งหวังว่าแนวคิดที่นำมาทบทวนนี้จะช่วยให้การมองพรมแดนพ้นไปจากเพียงพื้นที่ที่อยู่บริเวณรอยต่อของรัฐชาติซึ่งเห็นเพียงมิติทางด้านภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์ และการปกครองเพียงมิติเดียวเท่านั้น ทำให้เนื้อหาในการทบทวนแบ่งออกเป็น ๔ ส่วนด้วยกันคือ

ส่วนแรก นิยามคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับพรมแดน เพื่อให้เข้าใจตรงกันระหว่างผู้อ่านและผู้เขียน

ส่วนที่สอง การทบทวนแนวคิดพรมแดนที่เปลี่ยนความหมายจากพรมแดนแบบรัฐโบราณ/รัฐจารีตมาสู่พรมแดนในแบบรัฐชาติสมัยใหม่

ส่วนที่สาม เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับการนิยามอัตลักษณ์ ในหัวข้อนี้เป็นการสำรวจถึงพื้นที่ในเชิงภูมิศาสตร์และรัฐศาสตร์ว่าสัมพันธ์อย่างไรกับผู้คนหรือวัฒนธรรม งานที่นำมาทบทวนส่วนใหญ่เป็นแง่มุมมองในเชิงวิชาการหรือการสำรวจที่มาจากมุมมองภายนอกของวัฒนธรรม

ส่วนที่สี่ เป็นการสำรวจการนิยามอัตลักษณ์ของผู้คนที่เดินทางข้ามพรมแดน ซึ่งงานที่นำมาทบทวนเป็นการพยายามเข้าใจจากมุมมองของคนในวัฒนธรรมเองที่มองออกมา

นิยามศัพท์

คำหลายคำที่มักพบในงานศึกษาเกี่ยวกับพรมแดนนั้นมีน้อยที่หยิบยืมมาจากภาษาอังกฤษ แล้วมาแปลให้เข้ากับคำในภาษาไทยที่มีอยู่แล้ว แต่ละคำล้วนแล้วแต่มีนัยและที่มาที่ไปซึ่งจำเป็นต้องทำความเข้าใจก่อนนำมาใช้ ผู้วิจัยตระหนักดีว่าบางคำก็ถูกนำมาใช้ในหลายความหมาย หลายวัตถุประสงค์

ดังนั้น ในเบื้องต้นจึงเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องชี้แจงจุดมุ่งหมายในการใช้คำของงานเขียนนี้เพื่อให้เข้าใจตรงกันตั้งแต่เริ่มแรก

คำกว้างๆ ๒ คำ ที่อาจทำให้เกิดความสับสนอยู่บ้างคือคำว่า **frontier** (ฟรอนเทียร์) และ **boundary** (บาวดารี) แม้เมื่อแปลเป็นไทยแล้ว จะให้ความหมายว่าเป็นพรมแดนคล้ายกัน แต่ก็มีนัยการใช้แตกต่างกัน กล่าวคือ คำว่า **frontier** นั้นมีนัยถึงพื้นที่ (zone) ที่ครอบคลุมทั้งสองฝั่งของชายแดนของอำนาจ ในมุมมองของรัฐโบราณ **frontier** คือพื้นที่ที่คลุมเครือไม่มีอำนาจใดที่ชัดเจน อาจเรียกได้ว่าเป็นชายแดนที่มีเส้นแบ่งแบบพร่ามัว^๒

ในงานของธงชัย วินิจจะกุล ยังชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า **frontier** นั้นมีนัยเช่นเดียวกับ **border** (บอร์เดอร์) ที่มีความเป็นมิตร และประนีประนอมต่อการใช้ทรัพยากร (ทรัพยากรสินธาธาณะ) ของชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าว^๓ และคำว่า **frontier** ยังคงถูกใช้ในการนิยามถึงพรมแดนของรัฐชาติสมัยใหม่ เพียงแต่ความหมายถูกเปลี่ยนให้กลายเป็นเส้นเขตแดนที่ถูกลากขึ้นโดยอำนาจทางการเมือง เส้นเขตแดนในโลกยุคใหม่นี้ส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นจากเหตุผลทางด้านการเมือง การทหาร มีเพียงส่วนน้อยที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ หรือลักษณะทางภูมิศาสตร์ และมีบางครั้งที่เกิดขึ้นด้วยเหตุบังเอิญหรือเข้าใจผิดก็มี^๔

ในขณะที่คำว่า **boundary** จะมีนัยถึงเส้นที่แสดงถึงการแบ่งธงชัยชี้ให้เห็นว่าในการนิยามของคำศัพท์ในภาษาไทยที่เกี่ยวข้องกับพรมแดนในช่วงรัฐสมัยโบราณ อาทิ ขอบเขต เขต และเขตชั้นตีสมา

(แปลได้ว่า วงจำกัด หรือ อาณาเขตของอาณาจักร) ไม่มีคำใดเลยที่มีความหมายถึง “เส้นแบ่ง” อาณาเขต/อาณาจักร แต่ก็อาจจะอนุโลมให้เป็นเส้นหนาๆ (thick line) ที่ครอบคลุมถึงช่องว่างระหว่างอาณาจักรหรือชุมชนที่อาจจะเป็นป่าทึบหรือภูเขา เมื่อมองในมุมของชาติสมัยใหม่หรืออังกฤษในยุคคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ (เมื่อเรียกร้องให้มีการแบ่งดินแดนพม่ากับสยาม) แสดงอย่างชัดเจนว่า boundary นั้นหมายถึงเส้นแบ่งที่ชัดเจน ไม่มีความคลุมเครือระหว่างอำนาจของอาณาจักรหรือรัฐ เราจึงมักเห็นคำว่า boundary line (वादารี ไลน์) ร่วมกับการนิยามถึงเส้นเขตแดน อันมีนัยถึงความ “ไม่เป็นมิตร” การไร้ความสัมพันธ์ หรือจะกล่าวให้ชัดเจนมากขึ้น คือ boundary ที่ถูกนิยามจากรัฐชาติสมัยใหม่มีพื้นฐานมาจากการมองเรื่องสิทธิเชิงเดี่ยว/กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล (private property)

อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่การนิยามภายใต้ความเข้าใจของชาติสมัยใหม่คำศัพท์เหล่านี้ถูกนำมาใช้ร่วมกัน หรือในบางครั้งก็พบว่าใช้แทนกันไป ด้วยเหตุที่ว่าความหมายดั้งเดิมถูกแทนที่ด้วยการนิยามใหม่ไปแล้ว หรือในงานบางชิ้นอาจไม่ได้สนใจว่าทั้งสองคำมีความแตกต่างกันตรงที่อ้างอิงถึง “พื้นที่” (zone) หรือ “เส้นแบ่งเขต” (line) ผู้เขียนจึงใคร่ขอชี้แจงไว้ในที่นี้ว่าคำที่จะใช้ในหนังสือเล่มนี้ต่อไปคือ

คำว่า “พรมแดน” หรือ “ชายแดน” (frontier หรือ border) นั้นโดยทั่วไปผู้เขียนต้องการสื่อถึงพื้นที่ (zone) ระหว่างประเทศหรืออาณาจักร ถึงแม้ว่าภายใต้รัฐชาติสมัยใหม่พื้นที่ดังกล่าวจะถูกแบ่งด้วยเส้นเขตแดนแล้วก็ตาม แต่ในหนังสือเล่มนี้ไม่ได้ใช้วิธีการมองแบบที่ตัดแบ่งพื้นที่ของชุมชนหรือหมู่บ้านตามเส้นแบ่งประเทศนั้นตามไปด้วย

ในขณะที่เมื่อต้องการอ้างอิงถึงเส้นแบ่งเขตตามความหมายของรัฐชาติสมัยใหม่จะเลือกใช้คำว่า “เส้นพรมแดน” หรือ “เส้นเขตแดน” หรือ “เขตแดน” (boundary line หรือ border line) ที่ให้นัยถึงเส้นหรือแนวที่ชัดเจนกว่า